

XORAZM VILOYATIDA ARXEOLGIK QAZILMALARNI KO'PAYTIRISH ORQALI TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12522365>

Soporboyev Temurbek Sherzod o'g'li

“Ma'mun Universiteti” NTM Iqtisodiyot va gumanitar fanlar fakulteti.

Annotatsiya: *Mamlakatimiz aholi ma'lum bir qatlamining turizm sohasi va uning turlari, Davlatimizda turizmning faoliyati, undagi islohotlar to'g'risidagi ma'lumotlarga ega bo'lish, shu sohaning rivoji va kishilar ma'naviyatini boyitishga bir vosita bo'lib xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Turizm, turizm turlari, O'zbekistondagi turizm oqimi va undagi islohotlar, turizmdagi asosiy ko'rsatkichlar.*

KIRISH

Dunyo miqyosida yuz berayotgan globallashuv jarayonlari mamlakatlar o'rtasidagi o'zaro madaniy aloqalar rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Xalqaro tashkilotlar, xususan, YUNESKO tomonidan ishlab chiqilgan strategik yoki taktik dasturlarda madaniy merosni saqlash, sivilizatsiya namunalarini, tarixiy obidalarni ta'mirlash va qayta tiklash kabi loyihalarning amalga oshirilishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa o'z navbatida, xalqaro hamkorlikning chuqurlashuviga va yangi qo'shma loyihalarni amalga oshirishga yordam beradi. Olib borilyotgan islohatlar shuni krsatadiki arxeologik tadqiqotlar davomida to'plangan natijalardan foydalanish milliy va umumbashariy qadriyatlar rivojiga zamin yaratmoqda.

Mamlakat miqyosida eski davrga oid tarixiy rekonstruksiya masalalari bo'yicha paleoekologiya va inson faoliyati ta'sirida antropogen (madaniy) landshaftning rivojlanishi, ijtimoiy-iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish va qayta tiklash, moddiy va ma'naviy madaniyat tarixini tadqiq etishga qaratilgan ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Shuningdek, eski shaharsozlik an'analari asosida manzilgohlarning zamonaviy qiyofasini tiklash va sohaga doir loyihalarni kopaytirish va joriy qilish, fanlararo integratsiyani rivojlantirish kabilar amalga oshirilmoqda.

2022-2023 yillarda Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub islohotlar O'zbekiston Respublikamizda ilm-fan, xususan, tarix fanining barqaror rivojlanishini ta'minlash va dolzarb ilmiy tadqiqotlarni tashkil etishga imkon yaratilmoqda. Bu borada ishlab chiqilgan loyihalar Mamlakatimizning tarixiy-madaniy hududi – eski Xorazm tarixini yanada dolzarb o'rganish va tahlil etishni taqozo etadi. Zero, “Xorazm deganda, Dunyo sivilizatsiyasiga

ulkan hissa qo'shgan, milliy davlatchiligimizning tamal toshi qo'yilgan betakror bir o'lka ko'z oldimizga keladi"¹²⁵.

Shu sababli eski davrga oid ma'lumotlardan tarixiy rekonstruksiya asosida eski Xorazm tarixi va madaniy merosini keng targ'ib qilish hamda vohaning Markaziy Osiyo sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasini yoritish dolzarb ahamiyatga ega¹²⁶.

Xorazm viloyat hokimligi, Turizmni rivojlantirish Mamlakat qo'mitasi hamda Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr davlat qo'mitasining Urganch-Xiva yo'nalishdagi yo'l bo'yi hududlarini o'z ichiga olgan "Xiva turistik transport koridori"ni tashkil etish hamda ularda zamonaviy mehmonxona majmualari, savdo-ko'ngilochar va turizm ahamiyatiga ega bo'lgan boshqa obektlar qurish, shuningdek, zamonaviy muhandislik infratuzilmasi obektlarini kopaytirish to'g'risidagi takliflari ma'qullanadi¹²⁷.

ADABIYOTLAR TAHLILI:

Iqtisodiy adabiyotlarda turistik xizmatlarni rivojlanishining turli xil jihatlari bo'yicha nazariy va uslubiy muammolari o'rganilgan. Mamlakatimizda "Turizm to'g'risidagi Qonunning 3-moddasida turistik xizmatlar tushunchasi "Turistik xizmatlar turistik faoliyat subyektlarining joylashtirish, ovqatlantirish, transport, axborot-reklama xizmatlari ko'rsatish borasidagi, shuningdek, turistlarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan boshqa xizmatlar», deb ta'riflanadi.

O'zbek adabiyotlarida turistik xizmatlar - turist va ekskursant ehtiyojlarini qondirish va ta'minlashga qaratilgan, xizmat sohasidagi bir maqsadga yo'naltirilgan harakatlar to'plami bo'lib, ular turizm maqsadlari, xarakteri va turistik xizmatning qanday yo'naltirilganligiga javob berishi hamda umuminsoniy tamoyillarga qarshi bo'lmazligi kerak. Bu orqali turistik xizmatlar tushunchasini aniqroq tasavvur qilish mumkin.

Xorij adabiyotlarida turistik xizmatlar - bu moddiy ko'rinishga ega bo'lmagan mahsulot, uni ko'rish va saqlash mumkin emas. Bu turdagi xizmat turistdan talab bo'lganda amalga oshirilishi mumkin. Turistik xizmatlar birligi - bu ma'lum bir vaqt ichida bitta iste'molchiga ko'rsatiladigan xizmatlar majmuidir. Turistik xizmatlar birligi turistik xizmatlar tarkibiga tegishli bo'ladi.

Turistik xizmat tarkibiga xizmatlarni buyurtma qilish, tashish, joylashtirish va boshqa barcha rasmiylashtirish ishlari, tashib berishning barcha turlari, transfer, ovqatlantirish, ekskursiya va attraksionlar, tibbiy ko'rik va sug'urta, tarjimon xizmatlari, uchrashuvlar va boshqalar bilan ta'minlash kiradi. Xizmatlar tarkibiga yana guruh boshlig'i xizmati bilan gid-tarjimonning xizmati ham kiritilishi mumkin. Ushbu tarkibning o'zaro aloqasi turistik xizmatni shakllantiradi.

¹²⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Xalq deputatlari Xorazm viloyati kengashining navbatdan tashqari sessiyasidagi nutqi // <https://president.uz/uz/lists/view/1147>

¹²⁶ **Matkarimov Xamidbek Olimbayevich monografiyasi.**

¹²⁷ <https://xorazm.uz/>

Turistik xizmatlar bozorining mohiyati va tarkibini aniqlashda xizmatlarning o'ziga xosligini ochib berish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shunga asosan, turistik xizmatlar quyidagi yetti xil o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi:

- saqlanmaslik;
- xizmatlarning sezilmasligi;
- mavsumiy ta'sir qilish; - turistik xizmatlar o'zgarmasligi;
- turistik xizmatni sotish va uni iste'mol qilish o'rtasidagi vaqt farqi;
- turizm bozorida iste'molchi va ishlab chiqaruvchi o'rtasidagi hududiy bo'linish;
- turist turistik xizmat ko'rsatiladigan va iste'mol joyidan ajratib turadigan masofani

bosib o'tishi.

Bir guruh olimlar turistik xizmatlarni iqtisodiy hodisa sifatida turistik tur tushunchasi, ya'ni turoperator va turagentliklar faoliyati bilan bog'laydilar. Bu nuqtayi nazarga rossiyalik ba'zi mutaxassislar ham qo'shilishadi va «tashkilotlarning ayrim qismigina faqat turistlar uchun mo'ljallangan tovar va xizmatlarni ishlab chiqarishga ixtisoslashgan», deb ta'kidlaydilar.

"Salohiyat" atamasi o'zining etimologik ma'nosida lotincha "potentsiya" so'zidan kelib chiqqan va "yashirin imkoniyatlar" degan ma'noni anglatadi, bu iqtisodiy amaliyotda mehnat tufayli haqiqatga aylanishi mumkin. Iqtisodiy adabiyotlarda ushbu atama keng ma'noda imkoniyatlar, mavjud kuchlar, zaxiralar, ishlatilishi mumkin bo'lgan vositalar yoki har qanday jihatdan kuch darajasi, biror narsa uchun zarur bo'lgan vositalar to'plami sifatida talqin etiladi. A.N. Azriliyan tahrir qilgan "Katta iqtisodiy lug'at" bu atama har qanday sohadagi mavjud vositalar, imkoniyatlar yig'indisi sifatida tushuniladi.

Charles R. Goldener va J.R. Brent Ritchie: "Turizm - bu murakkab hodisa, uni qisqacha ta'riflash juda qiyin. Turizmning har qanday "modeli" turistik tizim tarkibini yoki tarkibiy qismlarini, shuningdek, uning ichida sodir bo'lgan asosiy jarayonlar va natijalarni "qamrab olishi" kerak" deb ta'rif bergan.

Ushbu jarayonlar va natijalar turizmning mohiyatini, sayyohlik tajribasini va turizmni amalga oshirishga yordam beradigan vositalarni o'z ichiga oladi. Turizmni tizim sifatida o'rgangan Amerikalik professor Meynsen universiteti, Oklend sh. Leyper konsepsiyasini ajratamiz.

U turizmni uch asosiy elementlardan iborat tizim deb ataydi:

1. Geografik komponent;
2. Turistlar;
3. Turistik industriya¹²⁸;

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadqiqot jarayonida analiz va sintez, induksiya va deduksiya, tizimli yondashuv, tahlilning mantiqiy va taqqoslash usullari, iqtisodiy-statistik tahlil, tanlanma kuzatish hamda tajriba kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR.

¹²⁸ Matkarimov Xamidbek Olimbayevich monografiyasi.

Bilamizki, turistik xizmatlar turistga turistik sayohat davomida koʻrsatiluvchi, turistik ehtiyojlarini qondiruvchi, koʻzda tutilgan turizm turi maqsadiga javob beruvchi va umuminsoniy tamoyillarga javob beruvchi xizmatlar majmuidir.

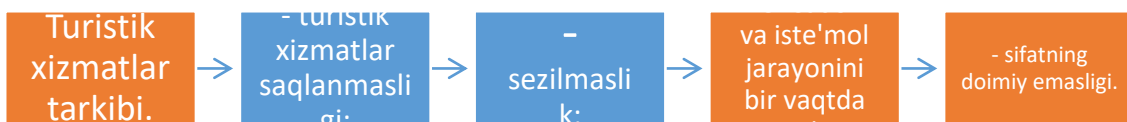
Mazkur xizmatlar quyidagi guruhlariga boʻlinadi:

- asosiy turistik xizmatlar;
- qoʻshimcha turistik xizmatlar.

Asosiy turistik xizmatlar turpaket tarkibiga kiruvchi barcha turistik xizmatlar: ovqatlantirish xizmatlari, transport va transfer xizmatlari, joylashtirish xizmatlari, gid ekskursiya xizmatlari va boshqalar kiradi. Qoʻshimcha turistik xizmatlarga turpaket tarkibiga kirmagan, turistlarni talablaidan kelib chiqib koʻrsatiladigan va qoʻshimcha narx talab qiluvchi xizmatlar, yaʼni kiyimlarni kimyoviy tozalash xizmatlari, bank xizmatlari, sugʻurta xizmatlari, mashinalarni ijaraga berish xizmatlari, kurerlik xizmatlari va boshqalar kiradi¹²⁹.

Turistik xizmatlar tarkibi.

Fikrimizcha, turistik xizmatlar quyidagi yoʻnalishlardan iborat guruhlariga ajratiladi:

Ushbu xususiyatlar quyidagi mazmunga ega¹³⁰:

- turistik xizmatlar saqlanmasligi. Bu ushbu xizmatlarni saqlash mumkin emasligidir. Turistik xizmatlarning hayotiy davri moddiy tovardan tubdan farq qiladi, xususan, saqlash bosqichining mavjud boʻlmaganligi bilan turistik xizmatlarni saqlanmasligi bozor kon'yunkturasini yaxshilab oʻrganishni, talab va taklifiing mutanosibligini talab etadi, chunki xizmatlar talab boimagunga qadar "omborlarda" turib qoladigan mahsufot emas. - sezilmaslik.

Turistik xizmatlar nomoddiy mahsulot boʻlib hisoblanadi. Ular ijtimoiy-madaniy yoki nomoddiy sohalarga tegishli boʻladi, chunki isteʼmolchining ijtimoiy-madaniy xizmatlarga boʻlgan ehtiyojini jismoniy, etnik-intellektual, maʼnaviy va boshqa ehtiyojlarini qondirish boʻyicha xizmatlarni ijro etuvchilar faoliyati aniqlaydi.

Ularni xarid qilish vaqtida koʻrish yoki baholash mumkin emas. Bunday xizmatlar obyekt boʻlib shaxsan isteʼmolchi hisoblanadi, - xizmat koʻrsatish va istemol jarayonini bir vaqtda sodir boʻlishi. Xizmatlar isteʼmolchi va ijro etuvchilarning oʻzaro taʼsiri natijasida tashkil topganligi sababli, turistik xizmatlarni koʻrsatish jarayoni isteʼmol bilan birga parallel ravishda yuz beradi. - sifatning doimiy emasligi. Xizmatlar sifati koʻp hollarda manbaning holati, uning malakaviy tajribasi, kayfiyatiga bogʻliq boʻladi.

¹²⁹ Turizm toʻgʻrisidagi qonun "Xalq soʻzi" gazetasi № 147

¹³⁰ M.R.Boltabayev, I.S.Tuxliyev, B.Sh.Safarov, S.A.Abduxamidov Turizm: nazariya va amaliyot.

2022 — 2026-yillarda Xorazm viloyatida turizm sohasini rivojlantirishning.**MAQSADLI KO'RSATKICHLARI.**

/r	Ko'rsatkichlar nomi	2021-y.	2022-y.	2023-y.	2024-y prognoz	2025-y moljal	2026-y moljal
.	Ichki turistlar tashrifi soni (ming kishi)	520	655	790	930	1060	1200
.	Xorijiy turistlar soni (ming kishi)	240	400	560	720	880	1040
.	Xizmatlar eksporti (mln AQSh doll)	80	150	220	290	360	430
.	Joylashtirish vositalaridagi xonalar soni (ming)	2,4	2,6	3,2	3,8	4,2	5,0
.	Mehmonxonalaridagi o'rinlar fondining bandlik darajasi	40,0	44,0	50,0	60,0	70,0	80,0
.	Joylashtirish vositalaridagi o'rinlar soni (ming)	5,0	5,6	6,1	6,7	7,5	8,0
.	Mehmonxonalar soni (dona)	79	89	100	105	110	115
.	Oilaviy mehmon uylari soni (dona)	85	114	135	155	185	215
.	Xostellar soni (dona)	11	13	15	18	20	22

Izoh. Prognoz qilinayotgan maqsadli ko'rsatkichlarga turizmni rivojlantirish bo'yicha davlat va hududiy dasturlarni amalga oshirish natijalaridan kelib chiqqan holda o'zgartirishlar kiritilishi mumkin¹³¹.

XULOSA

Xorazm viloyatida yangi turistik xizmatlar turini miqdor jihatidan ko'paytirish va xizmatlar sifatini oshirish bilan mamlakat iqtisodiyotini yuksaltirish quyidagi yo'nalishlardagi qator chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab etadi:

- turizm tizimida sifatli marketing tadqiqotlarini tashkil etish;
- turistik ekskursiya xizmati ko'rsatishning turi va sifatini yanada rivojlantirish;
- tarixiy obida va yodgorliklarni ommaviy reklama qilish;
- yangi turistik makonlarni izlab topish va zamonaviy uslublar orqali tashkil etish;
- qo'shimcha xizmatlar turlarini yanada ko'paytirish va ularning sifatli ko'rsatilishini yaxshilash;
- turizm bilan bog'liq barcha tarmoqlar, ya'ni maishiy xizmat, aloqa, transport va boshqa sohalar ishini izchil takomillashtirish;

¹³¹ <https://lex.uz/docs/-1531628>.

- tizimli ravishda turizm sohasi rivojlangan mamlakatlarda xodimlarning malakasini oshirishni amalga oshirish.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Turizm to'g'risidagi qonun "Xalq so'zi" gazetasi № 147
2. M.R.Boltabayev, I.S.Tuxliyev, B.Sh.Safarov, S.A.Abduxamidov Turizm: nazariya va amaliyot.
3. Розанова Т.П. Туристские услуги в системе потребительского рынка национальной экономики / Рос. экон. акад. им. Г. В. Плеханова. – М.Кнорус,
4. Mirzayev M., Aliyeva M. Turizm asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent.
5. Charles A. Goeldner, J.R. Brent Ritchie. Tourism Principles, Practices, Philosophies, New Jersey, John Wiley & Sons.
6. **Matkarimov Xamidbek Olimbayevich monografiyasi.**
7. <https://lex.uz/docs/-1531628>.
8. <https://kun.uz/news/2024/03/22/ozbekistonning-2024-2025-yillarga-moljallangan-innovatsion-rivojlanish-strategiyasi-tasdiqlandi#!>